

КРАТКА ПАРАЛЕЛА ПОМЕЃУ ПРОКОПИЈ КЕСАРИСКИ И ТУКИДИД

Во византиската историографија на раниот период (VI век), Прокопиј Кесариски зазема врвно место и се смета како продолжувач на античката историографска традиција во Византија¹. Таа била прилагодена на новата средина и се негувала во текот на десет века, сè до пропаѓањето на Византија. Влијанието на елинскиот образец присутно е во неговите познати дела: „Ἰπὲρ τῶν πολέμων λόγοι“ (De bellis), „Ἀνέκδοτα“ (Historia arcana), и „Περὶ κτισμάτων“ (De aedificiis), во целокупната структура, стилот, јазикот и композицијата. Присутно е влијанието и на реториката, но во ублажена форма, бидејќи како историчар тој се грижи да покаже дека е веродостоен и искрен. Но во делото „Историја на војните“ очигледно е влијанието на Тукидид, зашто многу личности во пресудни моменти држат беседи².

Во научната литература од поново веме група истражувачи се обидуваат да го објаснат односот на античкото влијание и христијанската идеологија во делата на Прокопиј преку компаративна анализа. Своите хипотези ги поткрепуваат со примери од христијанската терминологија и заклучуваат дека во неговите дела античката традиција не била толку застапена колку што се мислело³. Дискусиите по тој проблем и понатаму продолжуваат. Од пра-

¹ G. Moravcsik, *Byzantinoturcica I*, Berlin, 1958, p. 489—500; (на стр. 496 500 се собрани и забележани околу 160 труда објавени од 1841—1957 г. по разни проблеми во врска со Прокопиј); ср. Г. Острогорски, *Историја Византије*, Београд, 1970, с. 45—47; *Византиски извори народа Југославије*, т. I, Београд, 1955, с. 17—72 и сл.

² Во делата на Прокопиј се среќаваат парафрази од Хомер, Ајсхил, а во описот на настаните се угледал на Херодот, Тукидид, Ксенофон, Полибиј, Диодор, Апијан, Ариан, Страбон. Ср. G. Moravcsik, I, с. 492; Поопширно J. Naury, *Procopii opera (De bellis—Bellum Persicum I—II, skr. BP)*, *De fontibus Procopii, Prolegomena*, BP p. VII—XII, Lipsiae, 1963.

³ G. Downey, *Paganism and Christianity in Procopius*, *Church History XVII* (1949), 21; Averil M. Cameron, *The „Scepticism“ of Procopius*, *Historia 15* (1966) p. 466—482. Сличен обид е направен да се објасни античкото влијание и во делата на А. Марцелин, Филаделфиски Зосим, Менандар, Агатиј и Т. Симоката. Ср. Averil and Alan Cameron, *Historiography of the Late Empire*, *The Classical Quarterly, New Series*, vol XIV, N 2 (1964), p. 316—328.

шањата кои се однесуваат на погледите на Прокопиј, ние ќе го разгледаме она што ги опфаќа неговите политички погледи за настаните на неговото време и влијанието на античката литература во неговиот мисловен однос за настаните.

Прокопиј, великиот историчар на Јустинијановото време, го следел војсководецот Велизар во неговите големи походи, како секретар и советник и благодарение на таа должност се изградил во политичко-историски мислител. Познато е дека историчарот Тукидид, како политички мислител и како сведок на општествено-политичкиот живот на Атинската држава, дава оценка од практично и државно гледиште за настаните и за личностите, во делото „Историја на Пелопонеската војна“. И Прокопиј како дворски историограф, имајќи можност да го согледа и да го следи струењето на вистинскиот државен живот, ги проучувал методите и чинителите што ја определуваа моќта и судбината на Јустинијановото царство. За да ги опише настаните од своето време тој се служел со научните принципи наследени од антиката, поконкретно од Тукидид, кои претставуваат основни мерила на историографијата на сите времиња. Тие се: природно и точно излагање на животот и работата на луѓето и текот на настаните подредени во строг хронолошки ред; непристрасно прикажување; научно-критички пристап во описот на личностите и расветлувањето на настаните и друго. Во редигирањето на податоците тој го искористил своето политичко искуство, сестраното образование⁴, искуството на античките претходници и тековите на науката на своето време. Во тоа време во литературата и уметноста старата култура во христијанско руво доживеала единствен процут, потоа настапува период на културно опаѓање. Грчката философија, поезијата и историографијата не престанаа да ги инспирираат и најпобожните византијци. Целата интелектуална култура во Византија била во тесна врска со античката традиција. Неоплатонизмот, и покрај царските одредби, и понатаму бил моќен, иако сè повеќе го добивал ликот на религијага со сопствен култ и литургија⁵. Христијанската црква во личности на царот Јустинијан, последен римски император на византичкиот престол, нашла свој господар. Обновувањето на Западното Римско царство и ширење на христијанската вера се најсилни желби и настојувања на Јустинијан. Преку тој универзализам Јустинијан успеал да го направи своето царство моќно, а старата империја да го достигне последниот политички и културен полет. Неговите наследници, бидејќи царството немало цврсти темели, морале да спасуваат она што можело да се спаси. Имено тоа е време што претставува еден преоден период во историјата,

⁴ Историчарите Агатиј, Менандар, Симоката и други следбеници на Прокопиј, се изразуваат многу ласкаво за неговата начитаност и енциклопедијско знаење. Ср. J. Naury, *Prolegomena*, BP p. LXI—LXIII.

⁵ Л. Бреје, *Византиска цивилизација*, превела И. Николајевиќ, Београд, 1976, с. 375.

кога завршува античкиот робовладетелски свет и започнува новата феудална формација, време исполнето со социјални и верски спротивности, манифестирани преку внатрешни борби во сите големи градови, време на варварски продирања и сл.

Прокопиј по углед на Тукидид, своите дела ги пишува прагматички: ги бара природните причини за настаните и ја испитува нивната меѓусебна поврзаност. Барајќи ги законитостите на историјата, тој честопати се помирува со мислата дека, со честите промени на работите, во крајна линија управува некоја семоќна сила или среќа. Луѓето, поединците и државата се играчки на нешто што е несфатливо⁶. Покрај среќата τύχη доаѓа и δαιμόνιον, δαίμων⁷, а поретко θεῖον и θεός. Преку говорот на Тогила го искажува мислењето дека во животот на луѓето постојано сè се менува⁸. Се сомнева во моќта на боговите бидејќи τύχη ги носи разбојниците дури на престол⁹. При крајот на говорот Прокопиј заклучува дека во животот постои некој закон за морална рекомпензација, и иднината може понекогаш да се предвиди од минатото¹⁰. Неговата личност е исткаена од спротивности, тој е противник на суеверието, но често е и самиот суверен.

Тукидид во својата „Историја за Пелопонеската војна“ говори за опасноста од опаѓањето на моралот и етиката во стара Елада, како последица на војната. Тој за разлика од Прокопиј ја отфрла пресудната улога на неприродните и натприродните сили во животот на луѓето и во текот на историските настани. По негово мислење природата на луѓето и реалниот државен живот се битниот фактор за развојот на настаните. Во испитувањето и прикажувањето на истите го зема предвид следното: бројот на населението, карактерот на народите, богатството на земјата, финансите, стопанството, трговијата, политичката и воена моќ на Елада и сл.¹¹. Во името на несвесниот демагог Клеон, Тукидид ги трекорува Атињаните дека биле робови на дела што носеле лоши последици. На пример, кога се расправало за важни животни прашања тие присуствувале како на беседнички натпревар¹². Потоа испреплетувањето на приватните и колективните интереси на двете завојувачки држави и на државите околу нив, одиграле решавачка улога во понатамошната судбина на елинскиот народ. Во врска со тоа Тукидид обработил повеќе проблеми и тоа: неутралната по-

⁶ J. Haury, *Procopii opera*, Lipsiae, 1963 (*Bellum Persicum* I—II, skr. Procopii *BP* I, 24 = *De bellis* I—II; *Bellum Vandalicum* I—II, skr. Procopii *BV* I, 21, II, 7 = *De bellis* III—IV; *Bellum Gothicum* I—IV, skr. Procopii *BG* III, 13, 17, IV, 32—33 = + *De bellis* V—VIII).

⁷ Procopii, *BG* II, 29.

⁸ Ibidem *BV* II, 2; *BG* III, 25.

⁹ Ibidem *BP* II, 9—10; *BV* I, 18; *BG* II, 29, III, 13.

¹⁰ Procopii, *BG* III, 34.

¹¹ J. S. Henricus et P. E. Johannes, *Thucydidis Historiae*, I—VIII, Oxford, 1963, skr. Thucydidis, *Hist.* p. I 2, 4, 7, 13, 120, 2; VII 28, 4.

¹² Thucydidis, *Hist.* III, 38.

ложба на послабите држави за време на војната на големите сили; разединувањето на државите поради нивните спротивни интереси; морално распаѓање на општеството; морално опаѓање на политичкиот морал и сл.

Аналогно на Тукидид и Прокопиј изразува жалење што се нарушуваат моралните и религиозните принципи од долгите и бавни војни. Тој е неуморен борец за возвишеното во областа на моралот. Во своите дела тој се претставува како добар познавач на луѓето. Ќе приведеме неколку негови забелешки: „Човекот е со-ткан од спротивности¹³; тешко го напушта своето мислење¹⁴, но истовремено брзо го менува¹⁵; културата ги ефеминизира луѓето¹⁶, власта ги опива, ги менува и го разобличува нивниот карактер¹⁷; меѓу луѓето се фалат оние што успеале, без да се земе предвид нивната лична вредност и начинот и средствата со кои тие се послужиле“¹⁸ и сл. Покрај моралните причини за таква декаденција тој ги истакнува и материјалните причини, географската положба на земјата, воената сила и финансиските средства. Прокопиј жали за пропаѓањето на римската слава, што не се обновува стариот општествен систем, ги напаѓа „новаторствата“ на Јустинијан¹⁹ и зборува за буни што ги предизвикале лица од „ниско“ потекло кои ги рушат старите закони и поредокот²⁰. Во сеќавањата на Прокопиј присутен е извесен архаизам, но и покрај тоа, негова главна цел е да покаже дека политичкиот живот во неговото време припаѓа на една нова епоха со нови материјални, економски и политички прилики. Од друга страна, Тукидид ја прикажал епохата во која биле присутни знаците на нејзиното постепено гаснење, за сите нејзини величини и добродетелства на старото општество. Своето жалење тој го прикажал во Перикловата „Надгробна беседа“, дека со пропаста на Атина засекогаш ќе згаснат и неговите идеали. Од глава 2 до 20 тој раскажува за минатото на елинскиот народ, но тоа го прави само за да ги објасни приликите на своето време. Тукидид докажува дека животните услови во тоа време во целиот свој склоп не биле толку развиени за да можат да ја создадат големата атинска моќ и државната организација во така наречената пентеконтаетија. Тој во духот на своето време бележи дека користолубието го води светот и тоа, оправдано или неоправдано, најчесто дејствува на моралот. Политиката на државата се заснова на моќта и таа е главниот предизвикувач за судирањата меѓу државите. Слабиот мора да се потчини на појакиот²¹. Ако некој

¹³ Procopii, *Historia arcana*, p. 8, skr. Hist. arc.

¹⁴ Ibidem BG IV, 6.

¹⁵ Ibidem BV I, 5; BG III 24.

¹⁶ Ibidem BG I, 2.

¹⁷ Ibidem BP I, 11, II, 3, II, 9; BV I, 10; BG III, 34 i sl.

¹⁸ Ibidem BV II, 16.

¹⁹ Ibidem Hist. arc. gl. VI, 21; gl. XI, 1—2; gl. XIV, 1.

²⁰ Ibidem gl. XII, 22—28; gl. XXII, 1—6 gl., XII, 17; gl. XXVII, 6 i sl.

²¹ Thucydides, *Hist.* I, 77; V, 89.

сака на другите да им импонира и да ужива углед во светот, мора секогаш да биде спремен и јак²². Договорите важат сè дотогаш додека не се укаже погоден момент да се раскинат²³. Таа моќ ја одредува внатрешната и надворешната политика на државата. Прокопиј исто така на повеќе места во своите дела настојува преку своето искуство и мислење да покаже што ја определува моќта на таа заедница. Јадрото на проблематиката што ја обработува е државата, нејзините интереси и моќ. Нејзе граѓаните ѝ служат со својата волја, разум, политичка страст и со честољубието. Неговиот идеал на социјална етика и државата е дисциплиниран поредок, систем со добри закони и добра управа²⁴. Граѓаните би требало да ги поддржават историските примери од минатото, за да можат подобро да ја согледаат сегашноста и да ја направат иднината подобра. Тој го критикува апсулутизмот и крутиот централизам на Јустинијан, којшто по негово мислење бил пресуден за политичката судбина на царството. Забележува дека сенатот служел само како слика за украс²⁵ и жали за опаѓањето на неговото политичко влијание, за намалувањето на разните функции²⁶. Сенаторскиот staleж, губејќи ги постепено политичките и економските интереси, бил директно или индиректно вмешан во разни револуционерни движења. Заговорот против Јустинијан и желбата да се прогласи за цар сенаторот Ипатиј, ѝ се припишувале на дворската аристократија²⁷. Симптоматично е споредувањето на владеењето на Анастасиј (491—518) со царувањето на Јустинијан. Анастасиј е прикажан како разборит, трезвен и далековид владетел што спроведува мудра финансиска политика²⁸. Спротивно на тоа за царот Јустинијан и неговата управа, Прокопиј, бележи дека не ја разбира средновековна Византија, бидејќи не проникнал во животните интереси на своите поданици. Како драстичен пример може да се наведе и тоа што, Прокопиј поведен од омраза, го оптужува Јустинијан за поплави, земјотреси и други неволји што дошле како последица на неговите недела²⁹. Таквите резонувања на Прокопиј се оправдани од причина што како современик на тие настани самиот ги доживеал, но и царот Јустинијан дословно на ист начин ги искажува своите размислувања во 77 новела. И Тукидид во својата *Историја* го опишува Перикле како мудар владетел што спроведува сигурна и умерена политика³⁰. Но кога започнала војната, особено по смртта на Перикле, Атињаните се впуштиле во зафати кои не биле во врска со војната. Тие зафати им но-

²² Ibidem I, 91.

²³ Ibidem VI, 10.

²⁴ Procopii, *Hist. arc.* gl. VII, 31.

²⁵ Ibidem gl. XIV, 8.

²⁶ Ibidem gl. XI, 40; gl. XII, 5—14; gl. XIV, 7—8; gl. XV, 22 i sl.

²⁷ Ibidem gl. XIX, 12.

²⁸ Ibidem gl. XIX, 5—6; *BP* II, gl. 3; II, gl. 2; *BG* VII, gl. 45.

²⁹ Ibidem gl. XVIII.

³⁰ Tucydides, *Hist.* II, 68.

селе слава и корист само на поединци, а често како неуспешни им нанесувале штета на државата и воената управа. Тукидид ги прикажува Клеон и Алкибијад како главни носители на таквата политика. Честољубивиот Алкибијад за атинската демократија се произнесол како за „призната лудост“³¹.

Прокопиј нагласува дека политичките судирања во државата имале корени во нарушената материјална моќ. Јустинијан и неговата управа водеle разблуден живот, а долгите и бавни војни предизвикале хронична финансиска криза³². За својата политичка идеологија отворено и јасно зборува преку многу говори (очигледно влијание на Тукидид). Во името на непријателите и пријателите на Јустинијан ја осудува државната политика. Ова особено е истакнато во делото *Историја* преку говорот на ерменскиот пратеник, кој се обраќа до персијскиот шах Хорсов II, каде се критикуваат поставените услови за примирieto помеѓу Византија и Персија³³. Потоа Прокопиј говори дека зголемениот државен апарат како експлотаторска машина ги доведува во прашање државните интереси. Животот на граѓаните бил тежок, особено на луѓето од повидно потекло. Народот бил изложен на грабежи и подмитувања од страна на администрацијата³⁴. Државните даноци непрестано растеле, се згоелмува големопоседништвото³⁵. Даноците *еџболе*, синона, *гваџрафе* и *аерикон*, особено во новоокупираниите земји, биле посебно тешки за земјоделците³⁶. Прокопиј разобличувајќи ја политиката на Јустинијан смета дека богатството и високата култура на државата биле наплатени со бедата на населението и губењето на неговите права и слобода. Тоа, по мислење на Прокопиј, било штетно и неморално за државата.

Како реакција за таквата политичка ситуација во разни краеви на царството настанале револуционерни движења. Се дигнале востанија во реокупираните области: во Северна Африка под водството на Стоца³⁷, а во Италија под водството на Тотила³⁸. Кризата во врвовите на Јустинијановата управа често била изразена во поостри форми. Пример за тоа е учеството на сенаторската аристократија во востанието „Ника“ 532 година³⁹, широкото движење на димите во Палестина под раководството на Јулијан⁴⁰, и друго. Прокопиј е противник на неорганизираните движења, буни и востанија, и ги прикажува како штетни општествени дејствија⁴¹,

³¹ Ibidem VI, 89, 6.

³² Procopii, BG VII, gl. 35, 11.

³³ Ibidem BP II, gl. 3, 161—162; I, gl. 2, 154—155; BG VIII, gl. 15, 13—18.

³⁴ Ibidem Hist. arc. gl. XX; gl. XXI; gl. VII, 31—32; gl. XIII i sl.

³⁵ Ibidem gl. XX, 5—6; gl. XXV, 13, 25; i sl.

³⁶ Ibidem gl. XXI, 14—22; gl. XXIII, 9, 11—14; gl. XXI, 2—4 i sl.

³⁷ Ibidem BV II, gl. 8, 11, 16, 22—23 i sl.

³⁸ Ibidem BG II—IV.

³⁹ Ibidem Hist. arc. gl. VII; gl. XVIII; gl. XXIX BP I, 24 i sl.

⁴⁰ Ibidem Hist. arc. gl. XI, 25—31.

⁴¹ Ibidem BP I, 24, 1.

Водачите на таквите движења ги нарекува „разбојници“, а меѓу нив ги вбројува и Јован, Јулијан, Тотила и др. Опишувајќи ја војничката буна во крепоста Дара под водството на Јулијан, Прокопиј бележи дека хероите од градот Малмант со помош на војниците и видни граѓани го погубиле Јован, за да не им остават никаква надеж на оние кои сакале да дигнат слична буна⁴². Таков бил крајот и на Јулијан во Палестина и на многу други. Прокопиј ја потенцира непостојаноста и лекомисленоста на народните маси и укажува на нивното „ниско“ потекло. Тој ги презира робовите а армијата на Тотила ја нарекува „армија на површни робови“⁴³. Римскиот аристократизам и горделивиот однос кон варварите бил својствен на сите историографи од VI—VII век. Прокопиј на многу места во своите дела зборува за моралните и етичките идеали јунаштвото, патриотизмот, воените подвизи, посебно ги истакнува нивните вредности. Настојува да ја истакне и својата приврзаност кон „законитоста“ и поредокот⁴⁴. Непристрасното прикажување на настаните на многу места е изразено, особено во неговата *Историја*, каде говори за хуманото постапување на непријателскиот водач Тотила кон италијанското население⁴⁵. Тотила официјално ги признал слободните робови и колони и им овозможил слободно да ја обработуваат земјата, а да го плаќаат оној данок што порано го плаќале на императорот⁴⁶. Со таквата политика Тотила создал широка социјална база во својата готска партија на која се засновувале успехите на неговата армија. Од говорот на Тотила може да се заклучи дека бил создаден цврст сојуз меѓу слободните робови, колони и „варвари“, кои заеднички истапувале против византиската војска. Ликот на Тотила е прикажан без лоши особини, со топли зборови се говори за умерените и благи црти на неговиот карактер.

Тукидид во својата *Историја* на разни места исто така отворено покажува дека власта на Атињаните над „сојузниците“ и нивната таласократија била вистинска тиранида⁴⁷. Таквата политика на Атина била поднослива само додека била во рацете на Перикле, но по неговата смрт се деформирала и станала неподнослива. Така Атина, односно наследниците на Перикле, со своите сопствени грешки направиле да пропадне империјалистичко-маритимската политика и ја изгубиле војната. Тукидид ги открива без милост сите грешки на Клеон и Алкибијад, како типични претставници на честољубивата политика. Тој исто така верно ги прикажува и непријателите Спартанци, со сите нивни добри и лоши

⁴² Ibidem BP I, 26.

⁴³ Ibidem BG VI, 31, 24—25; VII, 25, 16; VIII, 30, 2—7; Hist. arc. gl. XI, 35.

⁴⁴ Ibidem Hist. arc. gl., VII, 31—40; gl. XII, 5—14; gl. XIII, 22—28; gl. XIV, 7—8; gl. XV, 22; i sl.

⁴⁵ Ibidem BP I, 1; BG III, 34.

⁴⁶ Ibidem BG VII, 24, 13, 1.

⁴⁷ Thucydides, Hist. I, 77; II, 63, 2; III, 37, 2; VI, 82—87.

особини. За нивните војсководители Гилип и Брасида, кои им нанеле тешки удари на Атињаните, се изразува со најпофални зборови. Брасида, на пример, е прикажан како човек без лоши црти во карактерот, како јунак и најблагороден патриот, благ и умерен противник. Тукидид иако бил аристократ, сепак идеалот на елинскиот развиток го гледа во народната власт, а за тоа сведочат беседите на Перикле, потоа карактеристиката на Темистокле, карактеристиката на Перикле и сл.⁴⁸ Тој отворено го истакнува насилството на олигархиската власт во времето кога била срушена народната власт⁴⁹. Спасот на Атина го гледа во обновувањето на народната власт, и со радост зборува за нејзиното повторно обновување⁵⁰.

Во делото *Историја на војните* Прокопиј опширно ги опишал војните за обновувањето на старата римска империја. Првиот повод и причина за тие војни се наоѓа во политиката на Византија да ја истакне својата сила и во стравот на народите од поголема византиска експанзија. Познато е дека нејзиното учество било пресудно во победата на источната етничка криза на преминот од V во VI век. Свеста за единството на Римската империја станала присутна и покрај поделбата на царството и заземањето на западниот дел од „варварите“. Царот и понатаму се сметал за поглавар на целото Римско царство и целата христијанска „вселена“. Во служба на таа мисија била и политиката на Јустинијан, кој си зел за право и должност, да ги воспостави старите граници на империјата. Прокопиј ги слика разните ситуации во тие војни, а своето мислење за настаните го искажува преку еден или друг владетел, војсководец или граѓанин. Служејќи се со името на војсководецот Велизар, понекогаш со името на Нарзес, тој ги фали воените подвизи на војниците и подвлекува дека тие имале ослободителен карактер, бидејќи се стремеле кон национално обединување⁵¹. Империјалистичката политика на Јустинијан, на пример, во Италија била поддржана од готската аристократија, која била проримски настроена и спроведувала компромисна политика со Јустинијан. Како пример ќе го наведеме готскиот крал Теодорих, кралот Теодат, потоа Пресидиј, Фиделиј и други⁵². Во прво време војните во Италија, во Северна Африка, на дел од Шпанија и сл. биле успешни, но подоцна тие победи се покажале како несигурни. Според известувањето на Прокопиј населението во тие земји било истребено од долгите војни: едни загинале во војната, а други умреле од чума или болест. Незадоволството нараснало кај народните маси и преку свои народноослободителни војни, ја срушиле завојувачката политика на Јустинијан.

⁴⁸ Ibidem *Hist.* I, 140. 144; II, 35—46; 60—64; I, 138, 3; II, 65—68.

⁴⁹ Ibidem *Hist.* VIII, 63—97.

⁵⁰ Ibidem *Hist.* VIII, 97.

⁵¹ Ibidem *BG* VI, gl. 8, 13—14; gl. 6, 2—3; VII, gl. 21, 12—13; *BG* V, gl. 1, 27—30.

⁵² Ibidem *BG*. VI, gl. 8, 2; gl. 12, 27—28; gl. 26, 2.

И кај Тукидид во делото *Историја* главниот предмет на излагањето е: политиката и војната. Корените на судирањата помеѓу Атина и Спарта, тој смета дека лежат во политичката и материјалната моќ на двете завојувани страни и во нивните силни сојузници⁵³. Атина како хегемонистичка држава имала власт во Егејското Море, а тоа им пречело во трговијата на градовите од Лакедемонскиот сојуз на чело со Спарта. Според тоа, помеѓу Атина и Спарта било неизбежно судирањето. Спарта сакала да ја запре експанзионистичката политика на Атина. Тукидид укажува дека моќта ја одредува надворешната и внатрешната политика на државите. Како пример ќе ја наведе анексијата на малото неутрално острово Мелос од страна на Атина. Храбрите жители на овој остров согледале дека не смеат да го бараат своето право, бидејќи Атињаните како норма го признаваат само својот политички интерес⁵⁴. Тукидид на различни места во своето дело укажува дека за владетелот и за државата што ја шири својата власт во други земји, ништо не е неразумно, што е за нив корисно⁵⁵. Тој бележи дека Атина како модера правна држава, правото го признава во својата држава, како највисока норма. Тоа свое мислење го искажува во името на Перикле во беседата, во која Атињаните пред Спартанците ја бранат својата надворешна политика⁵⁶. Во описите на политичките судирања и во прикажувањето на воените потфати, Тукидид се потврдил како вистински научен историчар. Некои кратки и живи описи претставуваат вистински бисери во неговото дело: класичниот опис на чумата⁵⁷; бегањето на населението од опседнатата Платеја⁵⁸; акарнанскиот воен поход на Демостен⁵⁹; поаѓањето на атинската морнарица против Сиракуза⁶⁰; несреќното повлекување на Атињаните од Сиракуза⁶¹ и сл. Пелопонеската војна је потресла цела Елада, и таа по кратката тебанска хегемонија, наскоро ќе попадне под македонска, а подоцна и под римска власт.

Од кратката паралела помеѓу Прокопиј и Тукидид може да се заклучи дека влијанието на Тукидид во композицијата на делата од Прокопиј било видно. Познато е дека Тукидид како политички мислител и историчар не само во времето на Прокопиј но и денес е актуелен, бидејќи во неговото дело можат да се најдат практични примери за решавање на многу политички проблеми.

Скојје.

Еванџија Аристотелус.

⁵³ Thucydides, *Hist.* I, 88.

⁵⁴ *Ibidem* V, 105.

⁵⁵ *Ibidem* VI, 85, 1.

⁵⁶ *Ibidem* II, 62, 2.

⁵⁷ *Ibidem* II, 47—54.

⁵⁸ *Ibidem* III, 20—24.

⁵⁹ *Ibidem* III, 105—114.

⁶⁰ *Ibidem* VI, 30—33.

⁶¹ *Ibidem* VII, 75—78.

RÉSUMÉ

Evantija Aristotelous: PARALLÈLE COURT ENTRE PROCOPE DE CÉSARÉE ET THUCYDIDE

En estimant l'oeuvre de Procope de Césarée on peut se rendre compte de la mesure dont elle hérite de l'Antiquité, ainsi que des résultats atteints par son auteur en tant qu'historiographe. On le sait bien: la synthèse entre le vieux et le neuf, entre ce qui provient de la tradition et ce qui est naturel — qu'il s'agit de conditions historiques ou individuelles — marque d'un trait singulier la culture et la civilisation byzantines.

D'un parallèle court fait entre Thucydide et Procope, on peut conclure qu'ils ont des points communs concernant la présentation des problèmes historiques dans tous leurs aspects. Les attitudes de Thucydide et de Procope envers les événements historiques de leur temps et ce qu'ils reprochent à la politique, sont le résultat de leurs confirmations politiques. Procope est l'idéologue de la société d'esclavage, tandis que Thucydide croit que le gouvernement populaire fera le progrès du peuple hellénique. C'est par leurs conceptions que s'expriment les contradictions de leur époque. Procope s'est décidé de développer l'attitude antique envers les événements historiques, l'accommodant à son époque, le rôle dominateur de l'historiographie était le plus proche de la philosophie par son contenu ainsi que par ses moyens d'expression. La tradition antique, il est bien connu, est encore vivante; elle enrichit notre culture est crée des valeurs dans la formation intellectuelle de l'homme contemporain.